

LBRIS

We know
books

JUDITHE LITTLE

SURORILE
CHANEL

Traducere din limba engleză și note
LOREDANA VOICILĂ

LITERA
București

Frânturi din Aubazine aveau să rămână pentru totdeauna în sufletul nostru. O înclinație spre simplitate și miresme proaspete. Un simț neabătut al modestiei. Accentul pus pe meșteșug, pe cusăturile lucrate perfect. Acalmia contrastului dintre negru și alb. Materialele aspre și noduroase ale țăranilor și orfanilor. Rozariile pe care călugărițele le purtau în jurul taliei, ca pe niște curele din zale. Modelele mistice ale mozaicelor de pe coridoare, stele și semiluni, care aveau să reapară în chip de *bijoux de diamants*¹, brățări, coliere și broșe. Modelul cu C-urile întrepătrunse, care împânzea vitraliile și care avea să devină un simbol al luxului și al statutului. Chiar și vechea mănăstire însăși, atât de vastă și de goală, care lăsa loc pentru imaginație, care lăsa posibilitățile să plutească în aer.

În toți acei ani petrecuți pe rue Cambon, în Deauville, în Biarritz, oamenii credeau că achiziționează Chanel, strălucirea, rafinamentul parizian. Dar ceea ce cumpărau cu adevărat erau ornamentele copilăriei noastre, amintirile legate de călugărițele care ne civilizaseră, de mănăstirea care ne adăpostise.

Din zdrențele trecutului nostru a izvorât o iluzie a bogăției.

¹ „Bijuterii cu diamante“ (în limba franceză în original)

LBRIS

We know
books

CAZURI CARITABILE

Aubazine
1897-1900

CAPITOLUL 1

Mai târziu, aveam să îmi amintesc de acea zi friguroasă de martie, din 1897, de la orfelinatul mănăstirii din Aubazine.

Noi, orfelinele, stăteam adunate în cerc și ne exersam cusăturile, tăcerea sălii în care lucram fiind întreruptă doar de conversațiile mele pasagere cu fetele de prin preajmă. Când am simțit privirea surorii Xavier, am tăcut, lăsând ochii în jos, la lucrul meu, de parcă aș fi fost cu totul absorbită de el. Mă așteptam să mă certe așa cum o făcea de obicei: „Păzește-ți limba, *mademoiselle* Chanel“. În schimb, ea s-a apropiat de locul meu de lângă sobă, pășind, așa cum o făceau toate călugărițele, de parcă ar fi plutit. Parfumul tămâii și al veacurilor trecute se desprindea din faldurile fustei ei negre de lână. Culionul scrobite se înălța nefiresc spre rai, de parcă ar fi fost gata în orice clipă să fie ridicată la ceruri. M-am rugat ca asta să se întâmple, m-am rugat ca o rază de lumină să străpungă acoperișul înclinat și să o ridice pe călugăriță până la nori, învăluită în strălucirea salvării divine.

Însă astfel de miracole se petreceau doar în icoanele cu îngeri și sfinți. Călugărița s-a oprit în dreptul umărului meu, întunecată și amenințătoare ca un nor de furtună deasupra pădurilor de pe versanții Masivului Central, care se profilau

îndărătul geamului. Și-a dres vocea și, de parcă ar fi fost Sfântul Împărat Roman însuși, a pronunțat sentința sumbră:

– Tu, Antoinette Chanel, vorbești prea mult. Cusăturile tale sunt dezlânate. Visezi tot timpul cu ochii deschiși. Dacă nu iei seama, mi-e teamă că vei ajunge la fel ca mama ta.

Am simțit că mi se face stomacul ghem. A trebuit să-mi mușc obraji pe dinăuntru, ca să mă abțin să-i răspund. Mi-am îndreptat privirea spre sora mea, Gabrielle, care se afla în celălalt capăt al încăperii, cu fetele mai mari, și am dat ochii peste cap.

– Nu le băga în seamă pe călugărițe, Ninette! mi-a spus Gabrielle după ce am ieșit în curte, pentru recreație.

Ne-am așezat pe o bancă înconjurată de copaci cu crengile golașe, care păreau la fel de înghețați pe cât ne simțeam și noi. De ce își pierduseră frunzele în anotimpul în care aveau cea mai mare nevoie de ele? Alături, Julia-Berthe, sora noastră cea mare, arunca firimituri de pâine din buzunar unui stol de ciori care croncăneau și se certau pentru un loc mai bun.

Mi-am tras mâinile înăuntrul mânecilor, încercând să mi le încălzesc.

– Nu voi fi ca mama noastră. Nu voi fi deloc așa cum spun călugărițele că voi fi. Nu voi fi nici măcar ceea ce spun ele că *nu* pot să fiu.

Am râs împreună, un râs amar. Cum erau cele care se îngrijeau pentru momente de sufletele noastre, călugărițele se gândeau tot timpul la ziua în care aveam să fim pregătite să plecăm și să trăim în lume. Ce avea să se aleagă de noi? Unde aveam să ne găsim locul?

Ne aflam la mănăstire de doi ani și ne învățaserăm deja cu declarațiile călugărițelor, trântite în mijlocul repetițiilor pentru cor sau timp ce ne exersam caligrafia ori înșiram regii Franței.

„Tu, Ondine, cu scrisul tău, nu vei fi niciodată nevastă de negustor.“

„Tu, Pierette, cu cele două mâini stângi ale tale, nu îți vei găsi niciodată de lucru pe la vreo fermă.“

„Tu, Hélène, cu stomacul tău sensibil, nu vei fi niciodată nevastă de măcelar.“

„Tu, Gabrielle, ar trebui să speri că vei ajunge croitoreasă, ca să-ți câștigi cumva pâinea.“

„Tu, Julia-Berthe, trebuie să te rogi să simți chemarea. Fetele cu siluete ca a ta ar trebui să rămână în mănăstire.“

Mie mi s-a spus că, dacă am noroc, aș putea convinge un plugar să se mărite cu mine.

Mi-am scos mâinile din mâneci și am suflat în pumni.

– Nu am de gând să mă mărit cu un plugar, am declarat.

– Nu am de gând să mă fac croitoreasă, a zis Gabrielle.

Nu-mi place să cos!

– Atunci, ce te vei face?

Julia-Berthe s-a uitat la noi cu ochi mari, întrebători. Ea era considerată mai înceată, „atinsă“ ziceau oamenii. Pentru ea, totul era simplu: în alb și negru, precum tunicile și vălurile călugărițelor. Dacă așa ziceau călugărițele, așa trebuia să fie.

– Ceva mai bun, am spus eu.

– Ce e mai bun? a întrebat Julia-Berthe.

– Păi..., a început Gabrielle, dar s-a oprit.

Nici ea nu știa ce era acel „ceva mai bun“, cum nici eu nu știam, însă eram convinsă că îl simte, la fel ca mine, ca pe o vibrație în măduva oaselor. Aveam neastâmpărul în sânge.

Călugărițele ziceau că ar trebui să fim mulțumite cu locul în care ne aflam în viață, că așa îi mulțumeam Domnului. Însă noi nu am fi putut să fim niciodată mulțumite acolo unde ne aflam, cu ceea ce aveam. Ne trăgeam dintr-o lungă descendență de vânzători ambulanti, de visători care rătăciseră pe drumuri șerpuitoare, convinși că la următoarea cotitură îi aștepta „ceva mai bun“.

CAPITOLUL 2

Înainte să ajungem la călugărițe, ne era foame aproape tot timpul și umblam îmbrăcate în zdrențe murdare. Vorbeam doar în dialect, nu știam franceză. Abia dacă știam să citim și să scriem, pentru că nu prea dăduserăm pe la școală. Eram niște sălbatice, concluzionaseră călugărițele.

Mama noastră, Jeanne, lucra din greu ca să aibă ce să ne pună pe masă și să ne asigure un acoperiș deasupra capului. Ne era alături, dar nu în adevăratul sens al cuvântului. Ochii îi deveniseră de-a lungul anilor tot mai pierduți, ajungând să privească prin noi. În schimb, îl căutau pe Albert, mereu pe Albert. Tatăl nostru era de obicei pe drumuri, încerca să vândă corsete, curele sau șosete. Nu putea să stea niciodată într-un singur loc pentru prea mult timp, așa că mama noastră, îndrăgostită nebunește, umbla mereu după el dacă nu se întorcea când îi promitea, târându-ne după ea, pe drumuri de țară, indiferent de anotimp.

Erau împreună suficient timp pentru ca mama să fie mereu însărcinată, Albert lăsându-ne apoi să ne purtăm singure de grijă luni în șir, fără nici un ban. Mama a fost spălătoreasă, menajeră, tot ce s-a putut, până când s-a îmbolnăvit de oftică și s-a prăpădit, la treizeci și unu de ani, istovită și cu inima frântă.

După ce a murit, nici o rudă nu ne-a vrut, și mai cu seamă tatăl nostru. Nu ar fi trebuit să ne mire. Cum ar fi putut să călătorească din piață în piață – și din pat în pat – cu noi după el? Și totuși, nu se presupune că tații ar trebui să aibă grijă de copiii lor?

Eram trei fete și doi băieți. Julia-Berthe, cea mai mare, apoi Gabrielle, Alphonse, eu și Lucien. Alphonse avea doar zece ani, iar Lucien, șase, și erau cât niște gheme de lână când tata i-a declarat „copii pentru azilul săracilor“. Nu a pierdut deloc timpul și i-a lăsat în seama unei familii de țărani ca mână de lucru gratuită, iar pe noi, fetele, ne-a dus la mănăstire. În cei trei ani de când eram acolo, nu mai auziserăm nimic despre frații noștri.

Între timp, tatăl nostru își trăia viața de bărbat liber, așa cum o făcuse dintotdeauna, sinchisindu-se doar de el însuși.

– Mă voi întoarce, ne-a zis el, mie și surorilor mele, cu zâmbetul lui strălucitor de negustor ambulant, în timp ce ne păra-sea la ușa mănăstirii, mângâind capul semeț al lui Gabrielle și apoi dispărând la orizont, cu brișca lui.

Julia-Berthe, căreia nu îi plăceau schimbările, era disperată, nu înțelegea unde se dusesese mama.

Gabrielle era prea furioasă ca să plângă.

„Cum a putut să mă părăsească pe *mine*?“ repeta la infinit. „Eu sunt favorita lui.“ Și apoi: „Putem să avem grijă de noi singure. Avem deja de ani buni. Nu avem nevoie de doamnele astea bătrâne, care să ne spună ce să facem“. Și: „Locul nostru nu este aici. Noi nu suntem *orfane*“. Și: „A zis că se întoarce. Asta înseamnă că se va întoarce“.

Iar eu, în vârstă de opt ani, am plâns, confuză, pentru că nu eram obișnuită cu obiceiurile straniei ale călugărițelor, cu foșnetul fustelor lor și rozariile pocnindu-le pe șolduri, cu norii de tămâie care pluteau în jur ca niște fantome, cu mirosul înțepător al leșiei.

Mănăstirea era opusul a tot ceea ce cunoscuserăm noi. Ni se spunea când să ne trezim, când să mâncăm, când să ne rugăm. Ziua era împărțită pe sarcini: studiu, catehisme, cusătorie, curățenie. Trecerea timpului era marcată de răsunetul clopotelor, anunțând Liturghia Orelor. „Măinile leneșe“, repetau călugărițele fără încetare, „sunt lucrarea diavolului“.

Chiar și zilele săptămânii, săptămânile lunii, lunile anului erau împărțite în ceea ce călugărițele ziceau că sunt anotimpurile liturghiei. În loc de 15 ianuarie, 21 martie ori 19 decembrie, era cea de-a douăsprezecea duminică din Timpul Obișnuit, sau luna a primei săptămâni din Postul Mare, ori miercurea celei de-a treia săptămâni a Adventului. Viața de apoi era împărțită în iad, purgatoriu și rai. Existau 12 Fructe ale Duhului Sfânt, Cele Zece Porunci, Cele Șapte Păcate Capitale, Cele Șase Zile Sfinte ale Obligării, Cele Patru Virtuți Cardinale.

Am învățat despre Sfântul Étienne, călugărul cocoșat al cărui mormânt se afla în sanctuar, cu statuia lui întinsă deasupra, înconjurată de mai multe siluete de călugări, cioplite în bolta de piatră. În timpul slujbei, urmăream cu privirea nodurile și bucele pictate pe ferestrele de sticlă, cercurile întretăiate care semănau cu C-urile de la Chanel, reprezentându-ne pe mine și surorile mele, întrepătrunse pentru totdeauna. Nu voiam să mă gândesc la ce se afla în acel mormânt, la oasele vechi, la sutana goală, din pânză groasă de sac.

– Aici sunt fantome, îmi șoptea Julia-Berthe, cu ochii mari.

Erau fantome sfinte, fantome păgâne, fel și fel de fantome care făceau să pâlpaie flăcările lumânărilor din candelă, care se ascundeau pe la colțuri și în holuri înguste, aruncând umbre pe pereți. Fantomele mamei noastre, tatălui nostru, trecutului nostru.

Uneori, dimineața, când făceam baie, sau seara, când trebuia să ne rugăm în tăcere, Julia-Berthe mă apuca de braț și mă strângea cu putere.

– Visez noaptea, vise înspăimântătoare.

Dar nu îmi spunea nimic mai mult. Mă întrebam dacă și ea avea același vis pe care îl aveam eu: mama noastră, într-un pat fără cuvertură, cu o batistă însângerată în mână, în vreme ce gerul amarnic se strecura prin pereți. Cu ochii închiși, cu trupul ei subțire nemișcat.

Am învățat singură să mă trezesc în mijlocul acestor coșmaruri, să alung imaginea aceea și să mă urc în pat cu Gabrielle. Mă lăsa să mă ghemuiesc lângă ea, așa cum făceam când eram mici – înainte de Aubazine nu avuseserăm niciodată paturile noastre – și eram alinată de căldura trupului ei, de ritmul sacadat al respirației, până când adormeam din nou.

Apoi dimineața, prea devreme, pe când soarele nici nu era încă pe cer, băteau clopotele. Sora Xavier dădea năvală în dormitor, bătea din palme și anunța cu vocea ei prea stridentă:

– Deșteptarea, slava mea! Deșteptarea, psalmi și harpe!

Apoi începeau dojenile.

– Mai repede, Ondine, mai repede! Ne apucă Ziua Judecării până îți pui tu încălțările în picioare!

– Hélène, trebuie să te rogi pentru multe tu! Grăbește-te!

– Antoinette, nu mai sta de vorbă cu Pierrette și fă-ți patul din nou. Arată șleampăt!

Călugărițele de la Aubazine ne-au oferit adăpost. Ne-au hrănit burțile. Au încercat să ne salveze sufletele, să ne civilizeze umplându-ne zilele de ordine și tabieturi. Dar nu au putut să ne umple golul din inimă.

CAPITOLUL 3

Zile, săptămâni, luni, vremuri obișnuite, vremuri neobișnuite. Rutina, care la început ne alina, a devenit obositoare. Apoi, într-o dimineață sufocantă de iulie, în anul 1898, cel de-al treilea pe care îl petreceam în Congregația Saint Coeur de Marie, totul s-a schimbat.

– *Mesdemoiselles*, ni s-a adresat maica superioară, în vreme ce eu, Gabrielle și Julia-Berthe spălam vase în bucătărie. Sunteți chemate în salonul pentru vizite.

Noi? Pe noi nu ne chemau niciodată în salonul pentru vizite. Doar dacă nu cumva...

Mi s-a urcat inima până în gât.

Venise oare tatăl nostru după noi, în sfârșit?

Am urmat-o pe maica superioară în hol. Mi-am îndreptat fusta, mi-am pipăit cozile împletite, sperând că sunt îngrijite. Am văzut-o pe Gabrielle întinzând mâna, ca să și le netezească și ea pe ale ei. Ea era cea care crezuse în toți acești ani care se scurseseră că tata avea să se întoarcă, convingându-se singură că plecase în America pentru a face avere și că urma să revină după ce reușea să o agonisească.

Ajungând în cele din urmă în dreptul salonului pentru vizite, călugărița a deschis ușa, iar eu mi-am ținut respirația, așteptându-mă să văd un bărbat cu un zâmbet fermecător și mâini

de fermier – pe tatăl nostru. În schimb, am dat cu ochii de o femeie în vârstă, cu o expresie blândă pe chip. Purta pantofi dintr-aceia ciopliți din lemn, cărora li se spune saboți, o fustă aspră, gri, șosete din cânepă și o cămașă cu un imprimeu șters.

Bunica Chanel?

– *Mémère*¹, a spus Julia-Berthe, alergând să o îmbrățișeze pe bătrână, de parcă ar fi putut să dispară la fel de neașteptat cum își făcuse apariția.

M-am holbat la ea, mai surprinsă decât aș fi fost dacă l-aș fi văzut pe Albert.

– Nu bănuieți liniștea de care am avut parte în toți acești ani, i-a spus *mémère* maicii superioare, cât am călătorit din târg în târg, știind că dragele noastre nepoate sunt în grija voastră. Viața pe drum nu este ușoară, iar acum suntem prea bătrâni pentru ea.

Femeia a țâțâit din buze, așa cum fac adulții, și ne-a oferit bomboane cu lămâie.

Ea și *pépère*² își luaseră o casă mică în Clermont-Ferrand, un sat care se afla la o scurtă călătorie cu trenul depărtare, unde eram invitate să sărbătorim *le quatorze juillet*³, sărbătoarea care comemorează asaltul asupra închisorii Bastilia. În sfârșit, păraseam mănăstirea, cel puțin pentru o vreme.

Nu am spus cu voce tare ce gândeam, ceea ce, eram convingându-mă, gândea și Gabrielle. „Poate că tatăl nostru va fi în Clermont-Ferrand. Poate că ne așteaptă acolo.“

Undeva, adânc, în spațiile goale dinlăuntrul meu, acolo unde ar fi trebuit să sălășluiască dragostea, se afla fărâma de speranță, pe care nu puteam să o strivesc oricât de nebunească ar fi fost, că Albert avea să se întoarcă. Nu vechiul Albert, ci unul nou, care ne voia.

¹ „Mamaie“ (în limba franceză în original)

² „Tataie“ (în limba franceză în original)

³ „Paisprezece iulie“ (în limba franceză în original)

Am plecat, și *mémère* ne-a urcat degrabă în tren. În Clermont-Ferrand ne-a dus la o casă cam strâmbă, cu o singură odaie, plină cu o sumedenie de obiecte care urmau să fie vândute în târg: cauciucuri dezumflate pentru biciclete, cutii mucegăite, tigăi murdare. Rânduri întregi de veselă ciobită, descompletată acopereau pereții, de o parte și de alta a aragazului. O colecție de proteze dentare vechi, stricate, îngălbenite și cu un aspect respingător mi-au întors stomacul pe dos. Părea că nimic nu se arunca niciodată.

Era atâta harababură, încât la început nici nu am văzut-o pe fata de lângă pat. Avea în jur de cincisprezece ani, era de o seamă cu Gabrielle, sau poate că avea șaisprezece, ca Julia-Berthe, și s-a apropiat de noi cu un entuziasm și o căldură cu care nu eram obișnuite.

– Gabrielle? a zis ea. Julia-Berthe? Vă mai aduceți aminte de mine? Și micuța Ninette! A trecut prea mult timp. La unul dintre târguri, cred, acolo ne-am cunoscut. Ia te uită cât de frumoase sunteți voi trei!

Avea același gât lung ca al lui Gabrielle, aceleași trăsături fine și constituția ei subțiratică și înaltă, dar cu unghiuri mai blânde, mai domoale. Purta haine de la mănăstire, la fel ca noi, însă cu o ușurință și o grație care le făcea să nu semene deloc cu veșmintele bisericești. Am observat-o pe Gabrielle dându-și după urechi șuvițele rebele. Pesemne că ne holbam la ea prostete, pentru că, în cele din urmă, *mémère* ne-a lămurit:

– Mototoalelor, ea este Adrienne. Fata mea cea mică. Sora tatălui vostru. Mătușa voastră.

– Mătușă? s-a mirat Julia-Berthe. E prea tânără ca să fie mătușa noastră!

– Ba e chiar mătușa voastră. Dacă nici eu nu știu! a zis *mémère*. Am adus nouăsprezece suflete pe lume. Tatăl vostru a fost primul, pe când aveam șaisprezece ani. Adrienne, ultima.

– *Sfârșitul apoteotic!* a adăugat Adrienne, cu o mică și fermecătoare reverență.

O mătușă în hainele de mănăstire? O mătușă de-o seamă cu noi? Eu și Gabrielle parcă ne înghițiserăm limbile.

– Of, fetelor! Ce vă minunați așa? a zis *mémère*. Adrienne este la fel ca voi. Merge la o școală de maici din Moulins. Până să treacă *le quatorze juillet*, veți fi ca surorile!

Poate că eram bulversată pentru că mă aflam într-un loc nou, însă pentru o clipă stranie mi s-a părut că Adrienne are o aură, un norișor de lumină aurie care plutea în jurul ei ca în jurul sfinților de pe cărțile de rugăciuni. I-am aruncat o privire lui Gabrielle. Ea nu se atașa din prima de oameni, dar acum zâmbea. Adrienne părea o fată de la care aveam ce să învățăm, așa că m-am trezit și eu zâmbind.